

EPÄMIELLYTTÄVIÄ PÄÄHENKILOITA

JURI NUMMELIN

Kirjoituksia amerikkalaisesta
kovaksikeitetystä dekkarista

**KUSTANTAMO
HELMIVÖ**

Epämiellyttäviä päähenkilöitä

Juri Nummelin

Epämiellyttäviä päähenkilöitä

Kirjoituksia amerikkalaisesta
kovaksikeitetystä dekkarista

Kustantamo Helmivyö

Turku 2016

Juri Nummelin: Epämiellyttäviä päähenkilöitä

Kansi ja kansien taitto: J.T. Lindroos

ISBN 978-952-7211-00-7

BoD 2016

Lukijalle

Amerikkalainen kovaksikeitetty dekkari on ollut minulle aina rakkainta kirjallisuutta. Vasta sen jälkeen tulevat Tolkienin ja LeGuinin fantasia, kauhu, ranskalainen surrealismi, neuvostovenäläinen avantgarde, dadaismi... ja jossain kaukana perinteinen valtavirtaproosa. Kun luin Raymond Chandleria ensimmäistä kertaa 13-vuotiaana, tiesin olevani menetetty.

Sittenmin olen tehnyt pientä uraa juuri amerikkalaisen *hardboiledin* parissa: olen kirjoittanut aiheesta artikkeleita ja hakuteoksia (mm. *Pulpografia*, 2000) sekä lukuisia arvosteluja. Olen tähän pieneen kirjaan koonnut kirja-arvioita ja artikkeleita, jotka ovat ilmestyneet 2000- ja 2010-luvuilla eri yhteyksissä (Helsingin Sanomat, Turun Sanomat, Pulp-lehti, Kulttuurivihkot, Sylvi, Kaltio...). Kirja tuskin muodostaa laajaa kokonaisuutta aiheestaan, mutta ei ole tarkoituskaan, sen verran monimuotoisesta ilmiöstä on kyse. Termiä ”kovaksikeitetty” ei tule tässä ymmärtää joka kerta kirjaimellisesti eivätkä kaikki tässä käsitellyt teokset ole rikosromaneja, mukana on myös kirjoja, jotka paremmin sopisivat termin ”noir” alle, mutta halusin myös pitää teoksen alaotsikon tiiviinä ja ymmärrettävänä.

Kirjassa ei siis käsitellä englantilaista tai suomalaista rikoskirjallisuutta, mutta parissa jutussa mainitaan muutamia eurooppalaisia tekijöitä. Viimeisessä jutussa harpataan lyhyeksi aikaa sarjakuvan puolelle.

Kaikkia vanhoja aihetta käsitteleviäni juttuja en enää löytänyt vanhojen koneiden uumenista enkä netistä, joten esimerkiksi Ruumiin kulttuuriin tekemäni George Pelecanos-haastattelu jää tästä puuttumaan, samoin ainoan Pelecanosilta suomennetun teoksen *King Suckermanin* arvostelu, jonka tein Turun Sanomiin.

Melkein kaikki tähän kirjaan päätyneet jutut ovat ilmestyneet 2000-luvulla, paria poikkeusta lukuun ottamatta. Juttujen ilmestymisaikaa en ole ilmoittanut, mutta varsinkin sanomalehdissä olleet arvostelut ovat ilmestyneet kirjojen ollessa ajankohtaisia.

Teoksen aloittaa muutama katsaustyyppinen juttu sekä haastattelu, joiden jälkeen tulevat arvostelut suomennetuista kirjoista. Niiden jälkeen saadaan vielä muutama katsaus lajityypin historiaan hiukan vinoistakin näkökulmista. Juttuja on lievästi editoitu ja niistä on häivytetty lehtimäisyyttä, esimerkiksi alaotsikoita on poistettu. Myös ajankohtaan kiinnittyviä mainintoja on joko poistettu tai muutettu.

Huomautettakoon vielä, että lähes kaikki haastateltavat ovat jutun ilmestymisen jälkeen julkaisseet uusia kirjoja, samoin suomennoksia on kirjoittamisen jälkeen ilmestynyt lisää. Jotkut jutuissa mainitut kustantajat tai nettilehdet eivät enää toimi.

Toukokuussa 2016

Juri Nummelin

Prologi

Meidän tulisi rakastaa epämiellyttäviä henkilöitä

Epämiellyttävät päähenkilöt ovat kirjallisuuden suola. Kuka jaksaisi loputtomiin lukea ihanista päähenkilöistä?

Tai vaikka pääosassa olisikin kriitikoiden rakastama “ristiriitainen” henkilö, pieni sosiopatia piristää yleensä laimeaa kokonaiskuva.

Charles Willefordin hienossa romaanissa *The Woman Chaser* (1960) on edelleen sävyttävä kohtaus, jossa päähenkilö iskee raskaana olevaa naisystävänsä yllättäen vatsaan ja aiheuttaa keskenmenon. Kirjaa on vaikea lukea enää kohtauksen jälkeen, mutta käytännössä lukijan on pakko seurata kuspäisen autokauppiaan Richard Hudsonin matkaa helvettiin.

Samanlaisia sekopäisiä hulluja ovat myös monet Jim Thompsonin kirjojen päähenkilöt. Sheriffi Lou Ford kirjassa *Tappaja sisälläni* pitää pokkansa melkein loppuun asti tappaessaan itselleen rakkaita ihmisiä. Varsinaista syytä ei lukijalle ikinä kunnolla kerrota.

Jo pelkkä ajatus tuntuu villiltä. Pikkukaupungin sheriffi valehtelee kaikille ja saa ihmiset pitämään itsestään, mutta mukavan ja vähän hölmön kuoren alla hän on kylmäverinen tappaja.

Tämä ei ole mitään sarjamurhaajanössöilyä, vaan aidosti pelottavaa, jopa misantrooppista kirjallisuutta.

Epämiellyttäviä henkilöitä voi tietysti olla myös sankareinakin.

Musta kirjailija, Pariisiin toisen maailmansodan jälkeen paennut Chester Himes kirjoitti muutaman pimeyttä säteilevän rikoskirjan mustista poliiseista Gravedigger Jonesista ja Coffin Ed Johnsonista, jotka eivät epäröi ottaa oikeutta omiin käsiinsä, jos tilanne sitä vaatii. Ja Himesin kuvaamassa 1950- ja 1960-lukujen Yhdysvalloissa se vaatii sitä usein. Maailma on absurdi ja paha paikka ja väkivalta on mustan huumorin ohella ainoa mahdollisuus selvitä siitä.

Gravedigger ja Coffin Ed eivät kuitenkaan koskaan ole sankareita siinä mielessä, että meidän lukijoina tulisi samastua heihin.

Sen sijaan Himesia hiukan nuoremman Mickey Spillanen yksityisetsivä Mike Hammer on sankari, johon meidän tulee samastua. Vaikka hän on kirjasta toiseen loputtomalla henkilökohtaisella kostoretkellä, meidän tulee pitää häntä henkilökohtaisena sankarinamme.

Tämä johtuu tietysti siitä, että kaikki muut ovat Hammeria huonompia ja vastenmielisempiä.

Sillä huono ja vastenmielinen Hammerkin on. Hän ei epäröi hakata kuulusteltavan hampaita sisään pyssyinsä perällä saadakseen tunnustuksen. Hienossa 50-luvun filmiversiossa *Kiss Me Deadly* Hammer katkoo oopperaharrastajan harvinais-

set levyt, jotta saa haluamansa tiedon. Keskeinen kuulustelumetodi on läiskiminen avokämmenellä.

Uusimpiin epämiellyttäviin kovaksikeitetyn dekkarin sankareihin kuuluu Charlie Hustonin Joe Pitt. Pitt on vampyyri, joka sai tartunnan antaessaan maksusta suihin toiselle miehelle newyorkilaisen punk-klubin vessassa 70-luvulla. Nykyaikajassa hän toimii vampyyrien alamaailman yksityisetsivänä ja järjestelelee asioita.

Välillä joku romanttinen teini innostuu vampyyreista vähän liikaa. Keväällä 2014 suomennetussa kirjassa *Kuolleena palannut* Pitt palkataan etsimään rikkaan tavisperheen tytär, jonka epäillään hakeutuneen etsimään vampyyrin tappavaa suudelmaa.

Huston kuvaa vampyyrien maailmaa uskottavasti. Se on vahvasti hierarkkinen yhteisö, jossa on paremmat ja huonommat ”ihmiset”, eliitti ja roskaväki. Osa on kokonaan yhteiskunnan ulkopuolella, osa taas pyrkii järjestäytymään ja vaatimaan parempia elinoloja, kuten kirjan lesboaktivistivampyyri Lydia, joka haluaa tasa-arvoisen alamaailman.

Joe Pitt on lopulta hänen puolellaan, mutta hän on silti epämiellyttävä kusipää. Hän ei arkaile käyttää väkivaltaa ja uhkailua saadakseen haluamansa tiedon. Siinä rutisevat kyyräpää ja pahimmillaan kaulanikamatkin, kun Joe Pitt on tehvänsä parissa.

Onko hän sankari? On, koska lukija samastuu häneen.

Järkevä lukija kuitenkin älyää, ettei näin pitäisi olla: väki-

valtaiseen ja lyhytpinnaiseen vampyyriin ei pitäisi samastua. Charlie Huston ohittaa ongelman kirjoittamalla niin vetävän ja mukaansatempaavan kertomuksen, ettei lukija ehdi esittää hankalia kysymyksiä.

Ja tämä juuri tekee parhaasta amerikkalaisesta genrekirjallisuudesta niin elävää ja innostavaa kirjallisuutta.

I Ilmiöitä ja ihmisiä

Yksityisetsivät elävät yhä

Chandlerin ja Hammettin tuotannolle rakennettua yksityisetsivälajityyppin kuolemaa on toivotettu useaan otteeseen. Näin kävi eritoten 1970- ja 1980-luvuilla, vaikka monen mielestä se eli silloin parasta aikaansa. Ross Macdonaldin vakavien romaanien jalanjäljissä kirjoittivat tuolloin muun muassa Michael Collins, Stephen Greenleaf, Jonathan Valin, Arthur Lyons, Jeremiah Healy ja monet muut kirjoittajat, jotka luopuivat vanhoista kliseistä.

Lajityyppi ei kadonnut edes 1990-luvulla, vaikka useiden mainittujen kirjailijoiden tuotanto väheni tai lakkasi kokonaan. Esille nousi muun muassa Walter Mosley kirjoillaan Easy Rawlinsista, mustasta yksityisetsivästä, joka toimii sodanjälkeisessä Amerikassa, usein lain tuolla puolen. 90-luvun merkkikirjailija on myös Dennis Lehane.

Yksityisetsivät nousivat isommalla rytinällä haudasta 2000-luvun alussa. Synkät noir-dekkarit ja kovaksikeitetty tyyli alkoivat uudestaan kiinnostaa kirjailijoita ja lukijoita, ja kustantajat panostivat uusiin yksityisetsiväkirjoittajiin. 2000-luvun alussa on ilmestynyt uusia tärkeitä yksityisetsiväsarjoja ja yksittäisiä kirjoja, joilla ei ole enää paljon tekemistä vanhojen kliseiden kanssa.

Kulttiklassikoksi on noussut Dave Zeltsermanin *Fast Lane* (2005), jonka päähenkilö Johnny Lane on silkka sosio- ja psykopaattinen sekopää. Hän päättyy muun muassa kiristämään

omia asiakkaitaan, jotta nämä eivät paljastaisi hänen väkivaltaisia temppujaan. Zeltserman on yksi lahjakkaimpia uusia amerikkalaisia dekkaristeja, mutta myöhemmissä kirjoissaan (joista eritoten *Small Crimes* ja *Killer* ovat suositeltavia) hän on hylännyt yksityisetsivähahmon.

Zeltsermanin sankari Johnny Lane on kusipää, mutta löytyy uusista dekkareista kunnollisiakin miehiä. Tällainen on chicagolaisen Sean Chercoverin Ray Dudgeon, joka on seikkaillut kirjoissa *Big City, Bad Blood* (2007) ja *Trigger City* (2008). Ne muistuttavat paljon Robert B. Parkerin Spenser-kirjoja, mutta Chercover lähestyy Parkeria enemmän trillerikirjallisuutta. *Big City, Bad Blood* -esikoisessa Ray Dudgeon joutuu enemmänkin pysymään hengissä kuin selvittämään rikosta – murhaaja on tiedossa alusta alkaen.

Robert B. Parkeria muistuttaa myös Don Winslowin Boone Daniels, entinen poliisi, joka ei juuri välitä tavallisesta elämästä, vaan mieluummin vain surffailee. Ensimmäisessä Daniels-seikkailussa *The Dawn Patrol* (2009) Winslow kuvaa pitkään etelä-Kalifornian surffauskulttuurin historiaa, ja siinä samassa tulee ratkaistuksi laittomien siirtolaisten hyväksikäyttöön liittyvä rikos.

Uusia kirjoittajia löytyy myös Englannista, jossa yksityisetsiväkirjoilla on pitkä, mutta epäilyttävä perinne – ei tarvitse kuin muistaa Peter Cheyneyn Lemmy Caution -kirjat. Perinne ei ole rohkaissut brittikustantajia kokeilemaan uusia yksityisetsiväsarjoja. Kiinnostavia yksityisetsiväkirjoja kuitenkin

ilmestyy, esimerkiksi Nick Quantrillin *Broken Dreams*.

Mutta ennen kaikkea innostavia kirjoittajia löytyy Irlannista. Tunnetuin irlantilainen yksityisetsiväkirjoittaja on maassaan lähes supertähden asemaan noussut Ken Bruen, jonka karut ja särmikkäät Jack Taylor -dekkarit ovat nousseet Englanninkin puolella bestsellereiksi.

Niin ikään irlantilaisen Declan Hughesin neliosaiseksi ehättänyt Ross Macdonald -henkinen sarja Ed Loysta on sekin kaikkea muuta kuin parodiaa: Loy, joka palaa Los Angelesista Dubliniin äitinsä hautajaisiin kirjassa *The Wrong Kind of Blood* (2006), on menneisyyden vainoama, ja lopulta hän päätyykin tutkimaan oman isänsä katoamista kauan sitten.

Menneisyyden vainoama yksityisetsivä esiintyy myös skotlantilaisen Russel D. McLeanin esikoisromaanissa *The Good Son* (2009). Se kertoo J. McNee -nimisestä etsivästä, jonka tyttöystävä on murhattu muutamia vuosia sitten eikä rikosta ole selvitetty. Kun maanviljelijä pyytää McNeetä selvittämään kadoksissa olleen veljensä hirttäytymistä, McNee joutuu tekemään tiliä myös tyttöystävän kuoleman kanssa.

Skotlantilainen on myös Ray Banks, jonka Cal Innes on Zeltsermanin Johnny Lanea muistuttava sekopää. Innes on seikkaillut romaaneissa *Saturday's Child* (2006) ja *Donkey Punch* (2007).

Russel D. McLean ja Ray Banks aloittivat julkaisemalla tarinoita netissä. Monet muutkin uudet yksityisetsiväkirjoittajat aloittivat netistä, julkaisemalla novelleja ilmaiseksi tai

hyvin pienellä korvauksella sellaisilla nettisivuilla kuin Thrilling Detective ja Shred of Evidence. Yksi näistä on Dave White.

Whiten päähenkilö on Jackson Donne, joka seikkaili ensiksi seitsemässä netissä julkaistussa novellissa ja sitten kahdessa romaanissa *When One Man Dies* (2007) ja *The Evil That Men Do* (2008).

“Halusin katsoa, mitä yksityisetsiväkirjalle tapahtuu, jos päähenkilöstä tekee nuoremman”, White kertoo. Jackson Donne on ensimmäisessä kirjassa alle 30-vuotias. “Niin nuori reagoi asioihin eri tavalla kuin arkkityyppinen yksityisetsivä.”

White vei lajityyppejä lähemmäksi trilleriä, samalla tavalla kuin mainittu Sean Chercover, ja varsinkin *The Evil That Men Do* on kidnappaustrillerinä poikkeuksellinen yksityisetsiväkirja. White ei kuitenkaan halua verrata kirjojaan alan klassikoihin.

“Chandleria ja Hammettia sanotaan syystäkin klassikoiksi. On lukijan tehtävä hoitaa vertailu.”

Dave White löysi yksityisetsiväkirjailijoista ensimmäisenä Robert B. Parkerin, jonka Spenser-kirjojen on sanottu pitäneen lajityyppejä hengissä lähes koko 70- ja 80-luvun ajan. “Hän tulee aina olemaan suosikkini”, White sanoo.

Spenser oli yksi ensimmäisiä yksityisetsiviä, joka ei ollut yksinäinen ritari. “Nykyään yksityisetsivilläkin voi olla ystäviä. Kaikilla suosikkietsivilläni on iso kaveriporukka auttamassa.”

White ei näe, että lajityyppi olisi millään tavalla kuolemas-

sa. “Ihmiset haluavat aina lukea jostakusta ulkopuolisesta, joka laittaa systeemin kuntoon. On kirjoittajista kiinni, tuleeko uusista yksityisetsiväkirjoista yhtä suosittuja kuin aiempina vuosikymmeninä.”

Samaa sanoo yksi merkittävimmistä, ellei peräti merkittävintä nykyään kirjoittavista yksityisetsiväkirjailijoista on Reed Farrel Coleman. On suoranaanainen rikos, ettei Colemanin laadukkaita ja syvällisiä Moe Prager -dekkareita ole saatavana suomeksi - rikos oli jo sekin, että Colemanin kustantaja Plume pudotti kirjailijan listoiltaan, kun upea ja monella palkinnolla meritoitu *The James Deans* (2005) ei myynyt tarpeeksi. Onneksi Yhdysvalloistakin löytyy kunnianhimoisia pienkustantajia, ja Colemanin kirjoja julkaisee nykyään Bleak House Press.

Reed Farrel Coleman ei näe syytä pelätä, että yksityisetsivät koskaan lopullisesti katoaisivat kirjallisuudesta.

“Niin kauan kuin on yhteiskunnan ulkopuolisia ihmisiä, lajityypillä on jotain tarjottavaa”, Coleman vahvistaa Whiten päätelmät. “Yksityisetsivä on aina yksi monta vastaan, yksityinen kansalainen valtion koneistoa vastaan.”

Colemanin mukaan yksityisetsivälajityyppi sallii kirjailijan liikkua mihin suuntaan tahansa ja käsitellä mitä tahansa aihetta. Ainoastaan kirjailijan mielikuvitus voi lajityyppiä rajoittaa.

Coleman tietää, mistä puhuu, sillä hän aloitti jo 1990-luvulla perinteisten yksityisetsiväkirjojen kirjoittajana – Moe Prager tuli vasta myöhemmin. Colemanin ensimmäiset ro-

Kovaksikeitetty dekkari on amerikkalaisimpia kaikista kirjallisuudenlajeista, jonka viehätys ei ole lakannut. Uusien hohdokkaiden kirjailijoiden rinnalla vanhat klassikot tulevat aina uudestaan.

Tietokirjailija ja toimittaja Juri Nummelin on rakastanut kovaksikeitettyä dekkaria siitä asti, kun luki Raymond Chandleria ensimmäistä kertaa 13-vuotiaana.

Epämiellyttäviin päähenkilöihin on koottu Nummelinin asiaa käsitteleviä artikkeleita, esseitä ja arvosteluja vuosien varrelta. Käsitellyiksi tulevat niin uudet kuin vanhatkin alan tekijät.

Epämiellyttäviä päähenkilöitä on tärkeä lähde teos kenelle tahansa aiheesta kiinnostuneelle.

KUSTANTAMO HELMIVYÖ

kansikuva Franck Michel

suunnittelu JT Lindroos

ISBN 978-952-7211-00-7

